

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM MŰVÉSZETI KAR
DOKTORI ISKOLA

Mikó Szilvia

**Neotonalitás és eklekticizmus a kortárs magyar operában.
Gyöngyösi Levente: *A gólyakalifa***

DLA értekezés tézisei

Témavezető:

Dr. habil. Keresztes Nóra

karnagy, egyetemi docens

2022

Fejezetek:

- 1. Témaválasztás motívumai**
- 2. Disszertáció célja**
- 3. Kutatási módszerek**
- 4. Kutatás eredményei**
- 5. Bibliográfia**

1. Témaválasztás motívumai

A Magyar Állami Operaház és a Staatstheater Augsburg korrepetitoraként szakmai érdeklődésem középpontjában elsősorban a zenés színházi műfajok állnak. Munkám során folyamatosan lehetőségem adódik újabb és újabb művek megismerésére; részt veszek azok előkészületeiben, betanításában, színpadra állításában, koncertszerű, illetve szcenírozott előadásában. Számos kortárs operával és ősbemutatóval a hátam mögött sem merném állítani, hogy átfogó rálátásom nyílt volna a kortárs operatermés fő irányzataira, hisz a műfaj szerteágazódása és a bevehetetlenül nagy repertoár okán ez szinte lehetetlenség lenne. Szubjektív benyomásaim alapján mégis kialakult bennem egy kép az egyes irányvonalakkal kapcsolatban; így fogant meg bennem a gondolat, hogy disszertációm témájaként az eddig viszonylag feltérképezetlen magyar kortárs opera egyik számomra kedves és fontos darabjával foglalkozzam.

Választásom Gyöngyösi Levente: *A gólyakalifa* című operájára esett. A művel a 2016/2017-es szezonban találkoztam először; az Operaház a MagyarFeszt keretén belül, koncertszerű előadásban tűzte műsorára. Ugyanebben az évben ért a felkérés Gyöngyösi második operájának, illetve opera-musicaljének, *A Mester és Margaritának* betanítására és zongorás próbáira. Rögtön magával ragadott mindkét mű rendkívül izgalmas sokszínűsége, valamint a zeneszerző nagyon komplex, ugyanakkor könnyen befogadható és fülbemászó zenéje. Hangvételét a korábbi évtizedek forradalmi elődeitől eltérően inkább egyfajta visszafelé fordulás jellemzi, visszatérés a szecesszió korabeli posztromantikus zene világához.

2. Disszertáció célja

A magyar kortárs zene nemzetközileg méltán elismert három óriása: Ligeti György, Kurtág György és Eötvös Péter modernista, avantgárd, új utak felé mutató irányzatai mellett jelen van Magyarországon egy visszafelé forduló zenei gondolkodást képviselő vonal, mely a

zenetörténet meghatározó többszáz éves tradíciói, ismertté vált stílusai, valamint a populáris zene mentén újra a tonálisan szerveződő dallamosságot helyezi előtérbe.

Disszertációmban azt a témát próbálom körüljárni, hogy Gyöngyösi Levente *A gólyakalifa* című operája és az általa képviselt kompozíciós elvek, a neotonalitás és eklekticizmus hogyan illeszkednek a magyar kortárs zene különböző irányzataihoz, illetve mennyiben követik a klasszikus tradíciókat. Dolgozatom gerincét képezi Gyöngyösi életművének és zeneszerzői stílusának tágabb kortárs zenei kontextusba helyezése, *A gólyakalifa* zenei eszköztárának részletes feltérképezése, az opera részeinek konkrét kategorizálása a fellelhető különböző stílusok szerint, valamint az opera formai és harmóniai elemzése.

3. Kutatási módszerek

A magyar kortárs zene – elsősorban Ligeti, Kurtág és Eötvös művészete – egyre több zenetudóst vonz; sorban jelennek meg a róluk szóló disszertációk, értekezések és elemzések nemcsak magyarul, hanem angol, francia és német nyelven is. Ugyanakkor a magyar kortárs operával kapcsolatban igen kevés szakirodalom létezik. Gyöngyösi Leventéről sem jelent meg egyelőre monografikus igényű tanulmány; írott anyagként elsősorban műveivel kapcsolatos, főként elektronikus formában megjelent kritikákra, újságcikkekre, interjúkra támaszkodhattam. Kiindulási alapot nyújtott még a kortársaihoz és közvetlen zenei elődeihez kapcsolódó irodalom, amely segített a választott mű tágabb kontextusba helyezésében. Disszertációm előkészítéséhez alkalmam nyílt továbbá magával a zeneszerzővel, valamint *A gólyakalifa* alkotói stábjának tagjaival konzultálni az opera zenei nyelvezetéről és keletkezésének körülményeiről. Írásom gerincét képezi továbbá magának a zenei anyagnak az általam való beható elemzése.

4. Kutatás eredményei

Az avantgárd irányzatok és a tonalitás széthullása a nagyközönség elidegenedését és értetlenségét hozta magával, melynek következtében a műfajt őszintén értő és szerető közönség száma csökken, az avatatlanokat pedig nehéz újonnan megnyerni. Hiába a tökéletesen megszerkesztett zenei rendszer (pl. dodekafónia), ha ahhoz a hallgató nem tud érzelmileg kapcsolódni. Gyöngyösi Levente szerint a darmstadti iskola tudományossága és nem-zenei volta sokakban visszatetszést kelt. Beszélgetéseink alkalmával elmondta, hogy számára a zene

két fontos paraméterből áll: ösztönből és intellektualitásból. Ha ezek nem járnak kéz a kézben, a zene lényege sérül. A természetes zenei folyamatoktól, a tonalitástól való elfordulás a szétesettség érzetét kelti, amihez a hallgatóság nem tud érzelmileg kapcsolódni; ez elkerülhetetlenül a visszafelé fordulást hozza magával. A túlintellektualizálás ellenhatásaként, ennek a visszafordulásnak a jegyében jött létre az úgynevezett neotonális irányzat. A csoportosulás tagjai Orbán György, Selmeczi György, Vajda János és Csemiczky Miklós – négy olyan zeneszerző, akik nemcsak termékeny személyes kapcsolatot ápolnak egymással, de kompozíciós gondolkodásuk is sok rokon vonást mutat.

Gyöngyösit saját maga által megfogalmazott ars poeticája és zeneszerzői attitűdje egyértelműen hozzákapcsolja e zeneszerzői csoporthoz; az ismert zenékre és stílusokra történő utalások, a klasszikus operai hagyományok továbbvitele, a vokalitás elsődleges szerepe, azaz kórusra és énekhangra szánt kompozíciók dominanciája, valamint a könnyűzenei stílusok integrálása közös nevező az említett komponisták zeneszerzői nyelvezetében. Gyöngyösi tradicionális harmóniavilágú zenéje számtalan stílust és zenei nyelvet olvaszt magába, amelyek között a komponista a legnagyobb természetességgel közlekedik. A könnyűzenét a komolyzene hagyományaival és komplexitásával ötvözve emeli be műveibe: operáiban a könnyűzenei és a klasszikus szakaszok összeolvadnak, egyenrangúvá válnak. A szerző második, műfaját tekintve opera-musical megjelöléssel illetett zenés színpadi műve, *A Mester és Margarita* a komoly- és könnyűzene határmezsgyéjén mozogva önmagában is a különböző stílusok közötti elmosódást példázza.

Maga Gyöngyösi *A Mester és Margaritát* tartja eddigi legfontosabb és legizgalmasabb művének. Ez a hibrid színpadi mű egy érdekes kísérlet: opera, musical és rockopera keveréke. A darab a zenei és stilisztikai utalások kimeríthetetlen tárháza; a legkülönbélebb stílusok léteznek benne organikus egységben, és a szerző a lehető legtermészetesebb módon lép át egyikből a másikba. A számtalan különböző zenei utalás közül – népdal, mozgalmi dal, swing, boogie woogie, filmzene, klezmer – a mozarti hangvétel, valamint a könnyűzenei vonal, azon belül is a Woland személyéhez kapcsolódó rockzene a legerősebb. Ez a két pólus dramaturgiai elemként is funkcionál a darabban: a 30-as évek Moszkvájában játszódó történetben a rockzene a szabadság szimbóluma, míg Mester és Margarita a tisztaságot, ártatlanságot és őszinteséget testesítik meg.

A golyakalifa hallhatóan olyan fiatal zeneszerző alkotása, aki nagyvonalúan uralja, és játszi könnyedséggel használja a különböző zenei korszakok stílusait. A mű rendkívül pozitív fogadtatásra lelt mind a kritikusok, mind a közönség körében; habár többen kifogásolták, hogy az ismert zenei stílusok hadában egyelőre nem vélik világosan felfedezni a zeneszerző saját

hangját. Hollerung Gábor karmester – aki Gyöngyösi számos művét bemutatta – ettől eltérő véleményt képvisel: szerinte Gyöngyösi Levente maga a „kétlábon járó, megtestesült kollektív emlékezet”. E kifejezés alatt azt érti, amikor a zeneszerző akarva–akaratlan olyan zenét ír, amelyek az évtizedek, évszázadok alatt beépültek az egyetemes köztudatba. Vagyis ezekre a zenékre valahonnan már ráismerünk.

Gyöngyösi Levente elmondása szerint saját zeneszerzői stílusának fejlődésére, valamint *A gólyakalifa* zenei nyelvezetének kialakítására Mozart, Verdi és Bartók művészete gyakorolta a legnagyobb hatást. Az együttesek és a finálék felépítése Mozart és Verdi dramaturgiáját idézik, karaktereinek megjelenítéséhez pedig a mozartihoz és bartókihoz hasonló „intonációkat” használ: ilyenek például Mozartnál az Éj királynője, Don Giovanni, valamint Papageno, illetve Bartóknál az éjszaka zenéje vagy a barbaro, illetve a polimodális kromaticizmus, melynek használata teljesen tudatalattinak tűnik – tekintve, hogy a zeneszerző beszélgetéseink alkalmával egyetlen egyszer sem tett említést róla. Szerzője *A gólyakalifát* inkább „ösztöndarabnak” tekinti, ugyanakkor számos kompozíciós elemet tudatosan használ benne; a következetes motivikus szerkesztés, a különböző zenei köznyelvek konzekvens alkalmazása, valamint a karakterek világosan megformált zenei arcéle alapos tervezésről árulkodik.

Már az opera prelúdiuma előrevetíti az állandó ambivalenciát, a jól ismert „ideális és torz”, „álom és valóság”, „jó és rossz” ellentétpárokat. Elemér a jó oldalt, az idilli és problémamentes világot testesíti meg; övé a barokkizmusokkal tarkított mozarti zene: a melodikus, derűs dúr hangzás, a koloratúrák, a concertáló ritmusfigurációk, valamint a virtuóz tizenhatod-menetek. Ezzel a pozitív, optimista hangzásvilággal kerül szembe az Inas, akinek valósága bartóki barbaro-szerű, groteszk, töredezett, mechanikus effektusokkal jelenik meg. A két különböző dimenzió hangszerelése is jelentősen eltér egymástól: míg Elemér területeire a mozarti zenekar tipikus összetétele jellemző, azaz a vonóskar mellett két oboa, két fagott, két kürt, két trombita és timpani, addig az Inas részeinél mély rezek, különböző ütőhangszerek és elektronikus hangszerek szólalnak meg. Mindkét zenei világ az egész operára érvényes vezérmotívumokat generál, melyeket Gyöngyösi konstrukciós eszközként használ az egymást követő jelenetek felépítésénél. Az említett három zeneszerző stílusán kívül előszeretettel alkalmazza a könnyűzenéből jól ismert Tá-dúr–Fá-dúr–Dó-dúr diptagális zárlatot, amely mindig a tartalmilag legpozitívabb területeken (Etelka megjelenése, szerelem) hallható.

Gyöngyösi Levente az összes zeneszerző közül Mozart életművét szereti és ismeri a legjobban. Mindkét operájában világosan rá lehet mutatni a mozarti hatásokra a mozgásformákban, tempójelzésekben, tempókezelésben, valamint a drámai építkezésben –

elsősorban a finálék esetében. Az idilli, concertók és divertimentók világát idéző vidám, derűs, virtuóz, dúr anyagok mellett a drámai Mozart hangja is többször felcsendül, természetesen a Commendatore intonációjához kapcsolódó emblemikus d-mollban.

A gólyakalifán a mozartizmusok mellett Bartók hatása érezhető leginkább; az opera tele van tipikusan bartóki stílusjegyekkel. Már a mű *Preludiójában* felhangzik az Inas későbbi fő motívuma, mely egyértelműen Bartók zenéjéből táplálkozik; intonációja a *barbaro*, hangkészlete pedig az 1-5-ös modellskálára emlékeztet. A főleg az Inas világára jellemző bartóki területek hangszerelése a teljesen ellentétes tartalomnak megfelelően élesen különbözik Elemér jeleneteitől: a mozarti zenekar korábbi derűs hangzását itt felváltja a brutalitás, a melodikus anyagokat a hangos, ütés-szerű effektusok. Ugyanakkor az Inas lírai, álommal kapcsolatos megszólalásaira a polimodális kromaticizmus következetes használata jellemző. Az egész műben a legegyszerűbb bartóki utalás a IV. jelenetben található: a Garniszálló szexjelenetének zenéje egy az egyben *A csodálatos mandarin* hajszeját eleveníti fel.

Verdi hatása elsősorban a nagy zenei együttesekben és bizonyos jelenetek dramaturgiai felépítésében mutatkozik meg. A mozarti modellel ellentétben a verdis szakaszokra nem a fokozatos fejlődés, hanem a hirtelen drámai kitörés jellemző. A tipikusan „verdis” jelenetek visszafogottan indulnak, szinte kézzelfogható a feszültség, az ember ereiben megfagy a vér, és szinte minden átmenet nélkül, elementáris erővel robban be a dráma. Ezekben a kitörésekben egyszerű zenei anyagok, pici motívumok ismétlődnek sulykolóan.

Az említett zenei és motívikus jellegzetességek mellett a szerkezeti felépítés is az idős Verdi stílusjegyeit idézi (*Otello*, *Falstaff*); az egymásba átívelő jelenetekre inkább a végig komponált felvonás egységes zenei folyamata jellemző. Gyöngyösi elmondása szerint az opera második felénél kezdte úgy érezni, hogy jobb lenne szilárdabb szerkezetbe önteni a zenei anyagot, ezért kis áriákat, chansonokat illesztett bele; így egy-egy nagyobb egységen belül megtalálhatók a zárt számok csírái is, ami viszont már inkább a Mozart-operák zárt számos rendszerére jellemző.

Gyöngyösi Levente még kolozsvári gyermekéveiben ismerkedett meg az Illés-együttes számaival. A *Keresem a szót* című dal kezdő sorai alatt felhangzó Tá-dúr, Fá-dúr és Dó-dúr akkordkapcsolat – a reneszánszból örökölt diptagális zárlat, amely egyszersmind a beat-zene egyik legtipikusabb harmóniai fordulata – zenéjében azóta is a legpozitívabb jelentéstartalmakkal mutat szoros összefonódást. *A gólyakalifában* szintén az Etelkához kapcsolódó szerelem és szenvedély pillanataira van fenntartva ez a harmóniamenet. Az említett stílusok és zenei nyelvek mellett egy-egy konkrét szereplőhöz, érzelemhez vagy

valamilyen történéshez kapcsolódó vezérmotívum-szerű zenei gondolatok többsége következetesen köszön vissza a műben.

Értekezésem fő következtetése, hogy míg Ligeti, Kurtág és Eötvös járatlan, új utakat keresnek művészetükkel, illetve a modernitás vonalán haladnak tovább, addig Gyöngyösi – Orbán, Selmeczi, Vajda és Csemiczky követőjeként – a közérthetőség talajára kanyarodik vissza. Ugyanakkor mindkét irányzat képviselői úgy tekintenek saját magukra, mint akik elsősorban ösztönösen alkotnak. Álláspontom szerint mind az avantgárd újító, mind a magyar zenei tradíciókhoz visszanyúló, neotonális zeneszerzői irányzatnak megvan a maga helye és közönsége; mindkettő a kortárs zenei paletta rendkívüli sokszínűségét gazdagítja.

5. Bibliográfia

Nyomtatott források:

- Babits Mihály (2006): *A gólyakalifa*. Osiris Kiadó, Budapest
- Babits Mihály (1978): *The American Journal of Psychology* in Belia György (szerk.): Esszék, tanulmányok, I. kötet, Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest,
- Bartók Béla (1943): *Harvard-előadások* in Tallián Tibor (szerk.): Bartók Béla írásai I. kötet, Zeneműkiadó, Budapest, 161-184.
- Cseicsner Otília (2005): *Interjú Gyöngyösi Levente zeneszerzővel*. A gólyakalifa előadásainak kísérőfüzete. Magyar Állami Operaház, 2005.
- Szabolcsi, Bence (1956): *Mozart operái*. Zeneműkiadó, Budapest
- Till Géza (1973): *Opera*. Zeneműkiadó, Budapest
- *Egy megérthető zenész: Hollerung Gábor előadásai*. Interkultur Hungária Kft, Budapest, 2014

Online források:

- Albert Mária (2020): Interjú Selmeczi György zeneszerzővel. Kultúra.hu. Letöltés ideje: 2022.09.01.
<https://kultura.hu/elkotelezett-vagyok-a-templomok-minosuljenek-fel-mint-a-zene-otthonai/>
- Ádám Tünde (2005): Az opera ugyanolyan színházi műfaj, mint a prózai. Interjú Sólyom-Nagy Mátéval. *Opera-Világ*. 2005.06.21. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://operavilag.net/interjuk/az-opera-ugyanolyan-szinhaz-mint-a-prozai-solyom-nagy-mate/>
- A brémai muzsikások. Nemzeti Filharmonikusok honlapja. Letöltés dátuma: 2022.09.01.

- <https://www.filharmonikusok.hu/muvek/a-bremi-muzsikusok/>
- Balogh Endre (2020): Az operában még él a magyar posztmodern. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://pirkheimer.prae.hu/10394-az-operaban-meg-el-a-magyar-posztmodern/>
 - Balogh Tibor (1987): A klasszikus pszichoanalízis hatása a húszas-harmincas évek magyar lélektanára és kultúrájára. *Híd*. 4. (Jugoszlávia.) 511-524. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
http://adattar.vmmi.org/cikkek/13886/hid_1987_04_14_balogh.pdf
 - Bábics Andrea (1992): A gólyakalifa néhány szerkezeti sajátossága. *Irodalomtörténet*. 1992/73 évf. 1. Szám. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
http://epa.oszk.hu/02500/02518/00262/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_1992_01_04_0-055.pdf
 - Bognár Éva (2019): Nem vagyok kétlaki – interjú Selmeczi Györggyel. *Fidelio*. 2019.06.17. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://fidelio.hu/klasszikus/nem-vagyok-ketlaki-interju-selmeczi-gyorggyel--146107.html>
 - Böröcz László (1999): A pótszerek világát éljük (Selmeczi György karmester, zeneszerző). *Magyar Narancs*. 1999.09.16.
https://magyarnarancs.hu/film2/a_potszerek_vilagát_eljuk_selmeczi_gyorgy_karmester_zeneszerzo-56212
 - Böröcz László, (2000): Elöl megy a mű (Orbán György zeneszerző). *Magyar Narancs*. 2000.04.17. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
https://magyarnarancs.hu/lelek/elol_megy_a_mu_orban_gyorgy_zeneszerzo-57344
 - Brug, Manuel (2021): Muttermord unter der Mittelgräte. *Welt*. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://www.welt.de/kultur/article235343394/Berliner-Staatsoper-Urauffuehrung-von-Peter-Eoetvoes-Sleepless-Muttermord-unter-der-Mittelgraete.html>
 - Büky László (2015): „...két macska voltam és játszottam egymással”. *Forrás*. 47/11. szám. Kecskemét. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<http://www.forrasfolyoirat.hu/upload/articles/1805/buky.pdf>
 - Csabai Máté (2018): Aki szimfóniába foglalta az Illés együttes dalait. KULT50: Gyöngyösi Levente. *Fidelio*. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://fidelio.hu/klasszikus/aki-szimfoniaba-foglalta-az-illes-egyuttes-dalait-140224.html>
 - Csabai Máté (2021): 95 éves Kurtág György: Hol kezdjük a zenehallgatást? *Fidelio*. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://fidelio.hu/klasszikus/95-eves-kurtag-gyorgy-hol-kezdjuk-a-zenehallgatast-161743.html>
 - Csengery Kristóf (2005): Mikor megyek Galícia felé. *Zenekar*. 2015.12.07. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://honvedferfekar.hu/mikor-mentem-galicia-fele-i-koncert-csengery-kristof-kritikaja-a-zenekar-cimu-ujsgabol/>
 - Csengery Kristóf: Gyöngyösi Levente: Fuvolaverseny – kritika. *Zenekar*. 2018.03.13. Letöltés dátuma: 2022.09.01.

- <https://gyongyosilevente.hu/kritika/furolaverseny-csengery-kristof-kritikaja>
- Csomafáy Ferenc (2008): Gólyakalifa. *Művelődés*. Kolozsvár. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=491>
 - Dalos Anna (2016): A forma kérdései Kurtág György művészetében. *Magyar Zene*. LIV/2. 214. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
http://real.mtak.hu/44891/1/Dalos_Kurtág_MZ.pdf
 - Deák Zsuzsanna (2022): Álmatlanság. Librarius. Letöltés dátuma: 2022.08.01.
<https://librarius.hu/2022/04/09/almatlansag-eotvos-peter-felkavaroan-gyonyoru-operaja/>
 - Duncan, Michelle (2014): The Operatic Scandal of the Singing Body: Voice, Presence, Performativity. *Cambridge Opera Journal* 16. 283–306. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
https://www.jstor.org/stable/3878346?seq=1#page_scan_tab_contents
 - Elhunyt Ligeti György. *Index/MTI*. 2006.06.12. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://index.hu/kultur/klassz/ligeti0612/>
 - Eötvös Péter honlapja. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://eotvospeter.com>
 - Fazekas Gergely (2018): Kurtág, a legnagyobb Beckett-fordító. *Négynegyed*. 2018.12.01. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://444.hu/2018/12/01/kurtag-a-legnagyobb-beckett-fordito>
 - Fodor Géza (2005): A tehetség ünnepe az Operaházban – A gólyakalifa bemutatója. *Muzsika*. 48. 8. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://epa.oszk.hu/00800/00835/00092/1859.html>
 - Fodor Géza (2006): A „jelmezes koncert” dicsérete. *Élet és Irodalom*. 2006.06.23. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://www.es.hu/cikk/2006-06-26/fodor-geza/a-jelmezes-koncert-dicserete.html#pest>
 - Gyöngyösi Levente: A gólyakalifa. A Kolozsvári Magyar Opera honlapja. 2021.02.17. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://magyaropera.ro/hirek/gyongyosi-levente-a-golyakalifa>
 - Gyöngyösi Levente honlapja. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://gyongyosilevente.hu>
 - Halász Péter (2000): A gólyakalifa – koncertszerű előadás az MR 6. Stúdiójában. *Élet és Irodalom*. 2000. 18. szám. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://www.es.hu/old/0018/kritika.htm>
 - Harangi Mária (2019): „Mutabor” – Zenés színházi rendezés felsőfokon. Doktori disszertáció. Színház- és Filmművészeti Egyetem Doktori Iskola. Letöltés időpontja: 2022.09.01.
http://szfe.hu/wp-content/uploads/2020/07/DI_Harangi-Mária-DLA-dolgozat.pdf
 - Hekler Melinda (2019): 70 éves az ország egyik legizgalmasabb zeneszerzője – Vajda Jánossal interjútunk. *Kortaronline.hu*. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://www.kortaronline.hu/aktual/vajda-janossal-interjuztunk.html>
 - Hollerung Gábor (2007): Sziporkázó közhelyek. Hollerung Gábor honlapja. Letöltés dátuma: 2022.09.01.

- <https://hollerung.hu/sziporkazo-kozhelyek/>
- Hollós Máté (1997): Az életmű fele. Zeneszerzőportrék beszélgetésekben. AKKORD Zenei Kiadó. 1997. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
https://www.parlando.hu/2022/2022-2/Selmeczi_Gyorgy-70.htm
 - Kemes Gréfin László (1998): Erotika a XX. századi magyar regényben. Kortárs Kiadó. Budapest Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://mek.oszk.hu/05800/05820/05820.pdf>
 - Kész az Ember tragédiája oratórium első 20 perce. MMA honlapja. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://osztondij.mma-mmki.hu/hirek-esemenyek/kesz-az-ember-tragediaja-oratorium-elso-20-perce-3887>
 - Kiss Eszter Veronika (2020): A megértéshez a kulcs a ráismerés mechanizmusa. Zenekar. 2020.01.15. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://zene-kar.hu/2020/01/15/a-megerteshez-a-kulcs-a-raismeres-mechanizmusa/>
 - Kiss Eszter Veronika. (2020): Mozarttól az Aerosmith-ig. *Országút*. 2020.03.26. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://orszagut.com/interju/mozarttol-az-aerosmithig-199>
 - Kondor Kata (2021): Tükör által, homályosan. *Opera-világ*. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://operavilag.net/kiemelt/tukor-által-homalyosan/>
 - Könyves-Tóth Zsuzsanna (2018): „Operaszerűség nélkül nem érdemes operát írni”. *Fidelio*. 2018. 01.03. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://fidelio.hu/zene-szinhaz/selmeczi-gyorgy-operaszeruseg-nelkul-nem-erdemes-operat-irni-3166.html>
 - László Ferenc (2005): Álom volt csupán (Gyöngyösi Levente: A golyakalifa). *Magyar Narancs*. 2005.06.09. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
http://magyarnarancs.hu/zene2/alom_volt_csupan_Gyongyosi_levente_a_golyakalifa-64154
 - Matos László (2009): *Orbán György kóruskönyvei. Zene és szöveg kapcsolata Orbán kórusciklusaiban*. Doktori értekezés. ZAK. Budapest. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
https://apps.lfze.hu/netfolder/PublicNet/Doktori%20dolgozatok/matos_laszlo/disszertacio.pdf
 - Mácsai Ágnes (2018): „A világon minden zenének megvan a helye” – interjú Gyöngyösi Leventével. *Papageno*. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://papageno.hu/featured/2018/06/gyongyosi-levente-a-vilagon-minden-zenenek-megvan-a-helye/>
 - Mágó Károly (2018): Gyöngyösi Leventétől „csak” azt várják, hogy teljesen újat és zseniálisat írjon. *Origo*. 2018.12.05. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://www.origo.hu/kultura/20181205-interju-gyongyosi-levente-zeneszerzovel.html>
 - Mágó Károly (2019): Hamis áldemokratikus megközelítés, hogy nincs rossz műfaj csak rossz zene. Interjú Selmeczi Györggyel. *Origo*. 2019.08.09. Letöltés dátuma: 2022.09.01.

- <https://www.origo.hu/kultura/20190807-hamis-aldemokratikus-megkozelites-hogy-nincs-rossz-mufaj-csak-rossz-zene-interju-selmeczi-gyorggyel.html>
- Megyeri Krisztina (2013): *Eötvös Péter Love and Other Demons című operájának dramaturgiája és kifejezőeszköze*. Doktori értekezés. ZAK, Budapest. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
https://apps.lfze.hu/netfolder/PublicNet/Doktori%20dolgozatok/megyeri_krisztina/tezis_hu_old.pdf
 - Méhes László (2010): Szimfónia, de nem nagyon... – interjú Vajda Jánossal. Fidelio. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://fidelio.hu/klasszikus/szimfonia-de-nem-nagyon-interju-vajda-janossal-93175.html>
 - Molnár Fanni (2022): Menekültem előlük, hogy véletlenül se essek ismétlésbe. Interjú Eötvös Péter zeneszerzővel. *MŰPA Bartók Tavasz Magazin*. 2022/6. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
https://issuu.com/mupabudapest/docs/bartok_tavasz_magazin_2022/6
 - Németh G. István (2005): Kis estélyi szatíra posztmodern szabással. Bűvölet - Orbán György kisoperájának ősbemutatója. *Muzsika*. 48. 5. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<http://epa.oszk.hu/00800/00835/00089/1774.html>
 - Németh G. István (2008): Kritika-kísérlet A gólyakalifa országos bemutatójáról. *Szabadság*. 2008. 3. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<http://archivum2.szabadsag.ro/szabadsag/servlet/szabadsag/template/print,PrintScreen.vm/id/7846/mainarticle/false>
 - Ortutay Réka (2018): Szerzői est 2018. *A Budafoki Dohnányi Zenekar Hangoló Magazinja*. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://gyongyosilevente.hu/kritika/szerzoi-est-2018-ortutay-reka-interjuja>
 - Pallós Tamás (2021): Keresem a miseszerű esszenciákat – Orbán György zeneszerző egy kivételes mesterségről. *Magyar Kurír*. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://www.magyarKurir.hu/hirek/keresem-miseszeru-esszenciakat-orban-gyorgy-zeneszerzo-egy-kiveteles-mestersegrol>
 - Réfi Zsuzsanna (2021): Bulgakovtól a gyöngyösizmusig. *Országút*. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://orszagut.com/eloadomuveszet/bulgakov-fekete-humoratol-a-gyongyosizmusig-2067>
 - Rónai László (1984): Babits, Bergson, Freud. *Irodalomtörténet*. 16/66. évf. 3. szám. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
http://epa.niif.hu/02500/02518/00239/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_1984_03_666-676.pdf
 - Sarány Orsolya (2017): Magyar őssoperák a kolozsvári színpadon. *Szabadság*. 2017.05.08. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<http://szabadsag.ro/-/magyar-osoperak-kolozsvari-szinpadon>
 - Seres Gerda (2020): „Ha valaki mély meggyőződéssel csinál valamit, annak ereje van.” – interjú Gyöngyösi Leventével. *Kultúra.hu*. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://kultura.hu/ha-valaki-mely-meggyozodessel-csinal-valamit-annak-ereje-van/>

- Szász Emese (2021): Gyerekkoromtól fogva a szituációteremtés érdekelt. Interjú Eötvös Péterrel. *BMC honlapja*. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://bmc.hu/hirek/eotvos-peter-interju>
- Szatmári Róbert (2022): „Nem jó, ha az ember csak az örökkévalóságnak komponál” – 70 éves Selmeczi György. *Papageno*. Letöltés dátuma:2022.09.01.
<https://papageno.hu/featured/2022/03/selmeczi-gyorgy-zeneszerzo-interju/>
- Tallián Tibor (2002): A függőség akarása, *Muzsika*. 45. 7. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<http://epa.oszk.hu/00800/00835/00055/812.html>
- Tallián Tibor (2005): ...keressed magad, keress engem... Gyöngyösi Levente: A gólyakalifa. *Muzsika*. 48/7. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<http://www.epa.oszk.hu/00800/00835/00091/1840.html>
- *Gondola.hu* (2005): „Feldühíteni a lélek sárkányait” – A gólyakalifa az Operaházban. *Gondola.hu*. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
https://gondola.hu/cikkek/42133-Felduhiteni_a_lelek_sarkanyait_8211%3B_A_golyakalifa_az_Operahazban.html#
- *24.hu* (2022): Párizsban is bemutatták Kurtág György operáját. *24.hu*. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://24.hu/kultura/2022/05/13/kurtag-gyorgy-opera-parizs-premier-a-jatszma-vegekomolyzene/>

Videók:

- Fazekas Gergely: A lecture on Gy. Kurtág's opera “Fin de partie”. YouTube. 2020. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
https://www.youtube.com/results?search_query=kurtag+documentary
- Kurtág György – portrévázlat. Moldován Domonkos filmje 1983-1997. YouTube. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://www.youtube.com/watch?v=elgk-F-rzhU>
- Kurtág 90 – Más nézőpontból – Kerekasztal beszélgetés. YouTube. 2016. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://www.youtube.com/watch?v=0ICvdq7TbHQ>
- Ligeti György portréfilm (1993). YouTube. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
https://www.youtube.com/watch?v=QmbcVl_Xral
- Ligeti's Life and Music. YouTube. 2021. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
- Magyaradás. Selmeczi György mesél. YouTube. 2017. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://www.youtube.com/watch?v=ZTxiXqXDyxU>
- Nem félünk a kortárstól – Y generáció. Vimeo. 2020. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://vimeo.com/474187067>
- Péter Eötvös 75 – Documentary. YouTube. 2019. Letöltés dátuma: 2022.09.01.
<https://www.youtube.com/watch?v=AhC6CA0DdP0&t=1104s>